

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

Н. О. Телюра

ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для здобувачів вищої освіти 4 курсу усіх форм навчання першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю
183 – Технології захисту навколишнього середовища)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2021

УДК 330.16:502.13](075.8)

Телюра Н. О. Технології та інструменти організації природоохоронної діяльності : конспект лекцій для здобувачів вищої освіти 4 курсу усіх форм навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 183 – Технології захисту навколишнього середовища) / Н. О. Телюра ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2021. – 68 с.

Автор:

канд. техн. наук, доц. Н. О. Телюра

Рецензент

О. О. Дмитрієва, доктор економічних наук, с.н.с., заступник директора з наукової роботи та маркетингу наукових досліджень (Український науково-дослідний інститут екологічних проблем).

Н. С. Цапко, кандидат технічних наук, доцент, начальник відділу міжнародного співробітництва та науково-технічної інформації (Український науково-дослідний інститут екологічних проблем).

Конспект лекцій складено з метою допомоги студентам екологічних і технологічних спеціальностей ЗВО під час підготовки до занять, заліків та іспитів з курсу технології та інструменти організації природоохоронної діяльності.

Рекомендовано кафедрою інженерної екології міст, протокол № 1 від 28.08.2020.

© Н. О. Телюра, 2021

© ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1 Теоретичні основи управління.....	6
1.1 Загальні поняття та положення теорії систем. Стандартні вимоги до систем екологічного управління.....	6
1.2 Розвиток та виникнення системних уявлень.....	10
1.3 Предмет, цілі і методи управління.....	14
1.4 Процес і технологія управління. Цілі та методи управління.....	17
1.5 Передумови та складові механізму реалізації державної екологічної політики.....	25
1.6 Стратегії формування екологічної політики держави, як складові механізму реалізації державної екологічної політики.....	29
2 Система екологічного управління.....	32
2.1 Місія та стратегія Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.....	36
2.2 Види адміністративного впливу на природокористувача.....	38
3 Міжнародний досвід в управлінні навколишнім природним середовищем.....	48
3.1 Напрями та перспективи міжнародної екологічної діяльності України.....	62
Список використаних джерел.....	65

ВСТУП

В Україні структурне перетворення потребує значних затрат, у тому числі і матеріальних. Тому до числа першочергових напрямків формування механізму екологізації слід віднести: удосконалення системи екологічних нормативів, формування та розвиток економічного механізму стимулювання раціонального ресурсокористування та охорони оточуючого середовища і перегляд існуючої системи природоохоронної діяльності, перегляд системи екологічної відповідальності суб'єктів економічної діяльності.

Це говорить про необхідність переходу до якісно нової соціо-еколого-економічної моделі розвитку з врахуванням не тільки обмеженості природно-ресурсного потенціалу, а й можливості збереження та відтворення навколишнього середовища. Така модель є основою концепції сталого розвитку, визнаною світовою спільнотою домінантою XXI століття. Відтак ця концепція, визначальною складовою якої є екологічна, має стати основною парадигмою, особливою «філософією» розвитку держави.

«Технології та інструменти організації природоохоронної діяльності» належить до нормативних дисциплін фахової підготовки рівня «бакалавр», зміст дисципліни розроблено з врахуванням особливості підготовки майбутніх спеціалістів-екологів та того, що деякі проблеми управління екологічною діяльністю вивчаються в межах сумісних з даною дисципліною курсів. Основні питання курсу розглянуто за кожним із змістових модулів. Для кожного модулю виділені навчальні елементи, добре засвоєння повного переліку яких забезпечує отримання студентом найвищої оцінки.

Здобувачі вищої освіти мають бути обізнані і в залежності від виду виробничого процесу знати історію та культуру України, розуміти комплекс екологічних та інженерних завдань щодо забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку країни, мати здатність здійснювати пошук інформаційних та наукових джерел, проводити їх аналіз та визначати перспективні напрями досліджень, знати основи нормативно-правового регулювання в галузі

розробки технологій захисту довкілля, вміти застосовувати правову базу для вирішення прикладних завдань інноваційної діяльності і трансферу технологій, знати основи проведення експертизи об'єктів техніки та застосованих технологій з точки зору захисту навколишнього середовища на національному та міжнародному рівні.

У виданні використані новітні літературні джерела, матеріали міжнародних екологічних організацій, тощо.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ

1.1 Загальні поняття та положення теорії систем. Стандартні вимоги до систем екологічного управління

У взаємовідносинах суспільства і природи стратегія гармонізації є прагненням як найкраще узгоджувати дві залежності – людини від природи і природи від людини. Гармонізація взаємовідносин суспільства і природи може настати в результаті трансформації екологічної свідомості й діяльності, коли людство, щиро визнавши пріоритет законів природи, візьме на себе функції дбайливого «керівника», щоб якомога швидше й повніше гармонізувати взаємовідносини суспільства і природи.

Поняття «гармонійності співіснування суспільства і природи» відображає своєрідний ідеал їх співіснування і розвитку, який полягає в порівняно динамічній рівновазі на всіх найважливіших напрямках їхньої взаємодії або ж у врівноваженості процесів суспільного споживання і відновлення природних ресурсів. Досягненню такого ідеалу передують високий рівень здобутої оптимальності взаємовідносин суспільства і природи, оптимізація життєдіяльності суспільства в навколишньому природному середовищі. Однак це означає, що на кожному етапі взаємодії суспільства і природи треба прагнути більш чи менш гармонійного співвідношення соціальних та екологічних цілей і потреб, вибору оптимальних і збалансованих за законами функціонування природи й розвитку суспільства шляхів досягнення визначених цілей. При цьому слід встановити такі екологічні обмеження суспільної діяльності, які здатні забезпечити динамічну рівновагу процесів загального споживання і відновлення природних ресурсів, без чого неможливий подальший прогрес у розвитку цивілізації.

У зв'язку з тим що теорія систем і на її основі прикладні напрямки – відносно нові наукові напрямку, наявні підручники і навчальні посібники з цієї

тематики орієнтовані здебільшого на конкретні спеціальності, і нерідко вводяться в них поняття і визначення базуються на термінології передували теорії систем міждисциплінарних напрямків – кібернетики, дослідження операцій, теорії прийняття рішень. В той же час при підготовці фахівців доцільно мати основне ядро загальнонавчаних в цій області понять, а для цього потрібно не тільки знайомити студентів, аспірантів і дослідників з різними точками зору, неминучими в розвиненому науковому напрямку, а й давати їх у зіставленні, так як порівняльний аналіз сприяє вибору ефективних методів і засобів системного дослідження, в більшій мірі відповідають конкретних спеціальностях.

Особливо затребувані в даний час теорія систем і системний аналіз при управлінні підприємствами та організаціями, при вирішенні правових питань, що виникають при вирішенні такого завдання.

Організація – це система, що має внутрішню структуру, яка складається із сукупності взаємодіючих та взаємопов'язаних елементів. Такі елементи під впливом управлінських рішень стають перемінними та взаємодіють із зовнішнім середовищем. Основними елементами внутрішньої системи є:

- цілі, завдання організації;
- організаційна структура;
- система технологій;
- персонал;
- організаційна культура;
- фінансово-економічна база.

Цілі організації. За визначенням М. Мескона, «організацію можливо розглядати як засіб досягнення цілей, які дозволяють людям виконувати колективно те, що вони не змогли б виконати індивідуально».

Цілі – це бажаний кінцевий результат або конкретний бажаний стан об'єкта. Цілі розробляються у ході планування діяльності організації і можуть бути як різними, так і однаковими для певного роду організацій. Головною ціллю комерційних організацій є отримання прибутку; ціль бюджетних та

некомерційних стосується вирішення соціальних та інших важливих питань суспільства. До останніх у тому числі відносяться вирішення проблем охорони довкілля та здоров'я людей, а також раціонального використання природних ресурсів. Згідно екологічного законодавства України промислові та інші організації, які чинять негативний вплив на його складові, повинні проводити природоохоронну діяльність. Тому серед економічних, технічних та інших цілей розробляються і цілі, що стосуються вирішення екологічних проблем.

Управління організацією – складна проблема, яка потребує участі фахівців різних областей знань. По мірі ускладнення виробничих процесів і розвитку наукоємних технологій з'явилися проблеми з великою початковою невизначеністю проблемної ситуації. У таких завданнях все більше місце став займати власне процес постановки завдання, зросла роль особи, що приймає рішення, роль людини як носія системи цінностей, критеріїв прийняття рішення, цілісного сприйняття.

З метою вирішення таких завдань спочатку стали розробляти нові розділи математики; оформилася як самостійна прикладна математика, що наближає математичні методи до практичних завдань; виникло поняття, а потім і напрямок «прийняття рішень», яке постановку задачі визнає рівноцінним етапом її вирішення.

В ході вирішення подібних комплексних проблем широко використовуються поняття «система», «системний підхід», «системний аналіз». На певній стадії розвитку наукового знання теорія систем оформилася в самостійну науку. У 30-ті рр. ХХ ст. виникла теорія відкритих систем Л. фон Берталанфі, що має велике значення для управління соціально-економічними об'єктами. Важливий внесок у становлення системних уявлень вніс на початку ХХ ст. О. Богданов, який запропонував загальну організаційну науку – тектологію.

Узагальнюючі, міждисциплінарні наукові напрямки, які займаються дослідженням складних систем і носять різні найменування, історично іноді виникали паралельно, на різній прикладній або теоретичній основі. Тому

виникла потреба в упорядкуванні понять і термінів, які використовуються при проведенні системних досліджень.

Теорія систем вивчає загальні закони функціонування систем, класифікації систем і їх роль у виборі методів моделювання конкретних об'єктів. Потреби практики майже одночасно зі становленням теорії систем привели до виникненню напряму, названого дослідженням операцій. У 60-ті рр. ХХ ст. широкого поширення набули терміни «системотехніка», «системний підхід», «системологія», стосовно завдань управління – термін «кібернетика», які в подальшому стали об'єднувати терміном «системні дослідження». Виник ряд споріднених напрямків – «імітаційне моделювання», «ситуаційне управління», «структурно-лінгвістичне моделювання», «інформаційний підхід» і ін.

Найбільш конструктивним з напрямків системних досліджень в даний час вважається системний аналіз, займається застосуванням методів і моделей теорії систем для практичних її додатків до завдань управління.

Важлива функція системного аналізу – робота з цілями, організація процесу цілеутворення, тобто дослідження факторів, що впливають на мету, формулювання, структуризація або декомпозиція узагальнюючої мети. При цьому розробка методики і вибір методів і прийомів виконання її етапів базуються на використанні понять і закономірностей теорії систем.

Інтерес до системних уявленням проявлявся не тільки як до зручного узагальнюючого поняття, але і як до засобу постановки завдань з великою невизначеністю.

В міру ускладнення виробничих процесів, розвитку науки, проникнення в таємниці функціонування і розвитку живих організмів з'явилися завдання, які не вирішувалися за допомогою традиційних математичних методів і в яких все більше місце став займати власне процес постановки задачі, зростає роль евристичних методів, ускладнився експеримент, який доводить адекватність формальної математичної моделі.

1.2 Розвиток та виникнення системних уявлень

У сучасному суспільстві системні уявлення вже досягли такого рівня, що думки про важливість і корисність системного підходу до вирішення всіх проблем є звичною або загальноприйнятною. Не тільки вчені, а й інженери, і педагоги, юристи та діячі культури виявили системність у своїй діяльності і намагаються свою роботу усвідомлено систематизувати. Чим вище ступінь системності (у вирішенні проблем), тим ефективніше рішення будь-яких практичних задач. Мислення теж системно, тому системність з'явилася не у другій половині ХХ ст., а значно раніше, як тільки людина почала мислити.

Словосполучення, наприклад, «сонячна система», «нервова система», «система рівнянь», тощо означають, що спільне у них – це системність.

Практична діяльність людини носить системний характер. Людина – це активна частина природи. Домагаючись своїх цілей, людина використовує природу, впливає на неї, перетворює. Якщо розглядати практичну діяльність людини, то вона теж системна. Обов'язковими ознаками практичної діяльності людини є:

- 1) структурованість;
- 2) взаємопов'язаність складових частин системи;
- 3) підпорядкованість організації всієї системи певної мети.

Роль системних уявлень в практиці поступово збільшується, росте системність людської діяльності.

Простежити ускладнення системних уявлень людської діяльності можна на прикладі проблеми підвищення продуктивності праці.

Перший спосіб підвищення ефективності праці – механізація. Механізація – використання найпростіших знарядь і пристосувань, машин для виконання будь-яких виробничих операцій (підвищує продуктивність праці в 5–7 разів). Роботою механізму завжди керує людина.

Другий етап підвищення продуктивності праці людини пов'язаний з автоматизацією. Основна її завдання – це виключити участь людини з

конкретного виробничого процесу, тобто покласти на машину виконання не тільки самої роботи, але і управління цими процесами.

Третій рівень системності практичної діяльності людини пов'язаний з кібернетизації (інтелектуалізація виробництва). Основною відмінністю від попередніх рівнів є використання інтелекту.

Він дозволяє орієнтуватися в незнайомих ситуаціях, вирішувати знову виникли завдання, що не піддаються формалізації, і вирішувати завдання, які не можуть вирішити автоматизовані системи. Тут використовується як природний людський інтелект, або створюється штучний інтелект.

Природна системність людської практики є одним з об'єктивних чинників виникнення і розвитку системних понять і теорій. Природне зростання системності людської діяльності супроводжується удосконаленням і розвитком цієї системності, причому цей процес носить прискорювальний характер. Роль знання і дотримання принципів системності на практиці зростає.

Якщо розглянути об'єктивні причини розвитку системних уявлень, то можна з'ясувати, що системність властива не тільки будь-якої практичної діяльності людини, а й людського мислення і пізнавальних процесів.

Крім того, системність – це не тільки властивість людської діяльності або практики, але і властивість всієї матерії взагалі, тобто системності цілому світові.

Системність є настільки властивою матерії, що її можна назвати формою існування матерії. відомі форми існування матерії – час, простір, рух, структурованість теж системні.

Поняття системи.

Існує безліч визначень поняття системи. Розглянемо ті з них, які найбільш повно розкривають істотні властивості даного поняття.

«Система являє собою певне безліч взаємопов'язаних елементів, що утворюють стійке єдність і цілісність, що володіє інтегральними властивостями і закономірностями» [1].

Більш повне і змістовне загальне визначення описує систему «як набір

об'єктів, що мають дані властивості, і набір зв'язків між об'єктами і їх властивостями» [2].

«Системою можна назвати тільки такий комплекс вибірково-залучених компонентів, у яких взаємодія і взаємовідношення набуває характеру взаємосприяння компонентів на отримання сфокусованого корисного результату» [3].

Причини утворення системи є вузловими в системній теорії. Саме залучення компонентів в систему або вибір їх з наявного безлічі відбувається до і в процесі формування мети на основі вихідної потреби. Таким чином, потреба є причинному системоутворюючому факторі, а мета – функціональний фактор.

Ми будемо використовувати поняття системи, яке враховує такі важливі складові будь-якого матеріального об'єкта, як елемент, зв'язок, взаємодія, цілепокладання.

Елемент – це складова частина складного цілого. У нашому випадку складне ціле – система, яка являє собою комплекс взаємопов'язаних елементів.

Елемент – неподільна частина системи, що володіє самостійністю по відношенню до даної системи. неподільність елемента розглядається як недоцільність обліку в межах моделі даної системи його внутрішньої будови.

Сам елемент характеризується тільки його зовнішніми проявами у вигляді зв'язків і взаємозв'язків з іншими елементами.

Зв'язок – сукупність залежностей властивостей одного елемента від властивостей інших елементів системи. Встановити зв'язок між двома елементами – це значить виявити наявність залежностей їх властивостей.

Залежність властивостей елементів може мати односторонній і двосторонній характер. двостороння залежність властивостей одного елемента від властивостей інших елементів системи називається взаємозв'язком.

Взаємодія – сукупність взаємозв'язків і взаємовідносин між властивостями елементів.

Структура системи – сукупність елементів системи і зв'язків між ними у

вигляді безлічі.

Структура є статичною моделлю системи і характеризує тільки будова системи, не враховуючи безлічі властивостей (станів) її елементів. Система існує серед інших матеріальних об'єктів, які не ввійшли в неї, вони об'єднуються поняттям «зовнішнє середовище» – об'єкти зовнішнього середовища. По суті справи, окреслення або виявлення системи є поділ деякою області матеріального світу на дві частини, одна з яких розглядається як система – об'єкт аналізу (синтезу), а інша – як зовнішнє середовище.

Зовнішнє середовище – це набір існуючих в просторі і в часі об'єктів (систем), які, як передбачається, діють на систему.

Зовнішнє середовище являє собою сукупність природних і штучних систем, для яких дана система не є функціональною підсистемою.

Система може бути представлена простим перерахуванням елементів, або «чорним ящиком» (моделлю «вхід – вихід»). Однак найчастіше при дослідженні об'єкта таке уявлення недостатньо, оскільки потрібно з'ясувати, що собою являє об'єкт, що в ньому забезпечує виконання поставленої мети, отримання необхідних результатів. В цих випадках систему відображають шляхом розчленування на підсистеми, компоненти, елементи з взаємозв'язками, які можуть носити різний характер, і вводять поняття структури.

Одна і та ж система може бути представлена різними структурами в залежності від стадії пізнання об'єктів або процесів, від аспекту їх розгляду, мети створення. При цьому в міру розвитку досліджень або в ході проектування структура системи може змінюватися.

Структури можуть бути представлені в матричній формі, у формі теоретико-множинних описів, за допомогою мови топології, алгебри і інших засобів моделювання систем.

Структури, особливо ієрархічні, можуть допомогти в розкритті невизначеності складних систем. Іншими словами, структурні уявлення систем можуть бути засобом їх дослідження. У зв'язку з цим корисно виділити і

дослідити певні види (класи) структур [4].

1.3 Предмет, цілі і методи управління

Управління – це процес впливу на систему для переведення її в новий стан або для підтримки її у сталому режимі. Спираючись на дане визначення поняття «управління», звертаємо увагу на те, що управління це по-перше процес, який відбувається за наявності системи, керуючої і керованої підсистем. Початковим пунктом управлінської діяльності є формулювання і вибір цілей, кінцевим їх досягнення. Усім видам управлінської діяльності характерні риси, які можна об'єднати в дві групи: статистичні (властиві формі і структурі управління) і динамічні (властиві процесу управління) [5, 6].

У теорії управління виділяють дві частини: теорія управління та мистецтво управління. Теорія управління побудована на базі логічного методу, а мистецтво управління базується на емпіричних узагальненнях.

Предметом теорії управління є закономірності управління як цілісного, комплексного компонента економіки. Розглянемо це поняття детальніше. Під закономірностями управління як цілого, розуміється закономірності формування системи управління, її структури, кадрів, технічної бази, методів. Під законами управління – закономірності функціонування системи управління.

В рамках теорії управління виділяється два типи закономірностей: перший тип – принципи; другий тип – конкретні рекомендації, тим самим виділяється дві самостійні частини. Перша з них називається теорією управління, вивчає системні і локальні принципи управління. Друга – теорія управлінського мистецтва, використовує підхід «зразків» та розробляє рекомендації для конкретних ситуацій.

Метод теорії управління включає в себе:

- логічний метод – спирається на плановий, системний, комплексний, оптимізаційний та прагматичний підходи;
- метод «зразків» – є основою управлінського мистецтва.

Плановий підхід – використовується за необхідністю, в окремих управлінських процедурах (наприклад, фінансування, контроль та ін.).

Системний підхід – управління розглядається як єдине ціле, яке має визначальне значення стосовно його елементів.

Комплексний підхід – управління розглядається як єдине ціле, яке складається з економічних, організаційних, технічних, правових і психологічних аспектів.

Оптимізаційний підхід – при аналізі проблем управління прагнуть досягти кількісної визначеності та побудувати математичну модель для знаходження оптимального рішення.

Прагматичний або прикладний підхід – орієнтація безпосередньо на потреби та запити практики, для задоволення та передбачення майбутніх потреб управління.

Метод «зразків» – є основою управлінського мистецтва. Зразком (прикладом) є критично проаналізований окремий випадок із практики, як позитивний так і негативний [5, 6].

1.3.1 Принципи і функції управління

Спираючись на психологічні засади управління, можна говорити, що керівництво колективом повинне ґрунтуватись на певних принципах. Оскільки застосування категорії «принцип» в теорії управління має суто прикладний характер, фахівці виділяють декілька класифікаційних груп принципів.

В якості суб'єкта виступає управління. Вони називаються організаційними (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Основні організаційні функції управління

Категорія «принцип» означає – основне правило, ідею, основну вимогу. Принцип визначає спосіб діяльності. Відповідно до характеру закономірностей, властивих управлінню, виділяють загальні принципи, дія яких поширюється на всі компоненти системи управління і принципи, що відносяться до окремих частин системи управління. Дотримання загальних принципів є необхідною умовою успішного управління, до них можна віднести принцип економічного підходу, який вимагає безупинного росту ефективності виробництва, орієнтація на науково-технічний прогрес, на ріст продуктивності праці.

Функції управління – являють собою особливий вид управлінської діяльності, продукт процесу поділу праці та спеціалізації в сфері. Зміна функцій управління відбувається у процесі розвитку організації. Тому важливою умовою вивчення функцій управління виступає на сьогодні їх класифікація. Види інновацій наведено на рис. 1.2. Головним перевагами інноваційного менеджменту є новизна, екологічність і комерційний успіх.

Рисунок 1.2 – Види інновацій

Виділяють два типи класифікації функцій управління в залежності від об'єкта та суб'єкта. З позиції об'єкта функції розподіляються між різними ступенями ієрархії органів управління. Вони називаються господарськими.

На сучасному етапі розвитку теорії управління все більшого значення набувають значення інноваційна управлінська діяльність або інноваційний менеджмент.

У відповідності до діючого законодавства України під інноваційною діяльністю слід розуміти одну із форм інвестиційної діяльності, що пов'язана з розробкою і впровадженням науково-технічних, організаційних, технологічних і управлінських нововведень [5, 6].

1.4 Процес і технологія управління. Цілі та методи управління

Керівництво колективом – це складний процес, який можна розділити на велику кількість етапів. На сьогодні керівник, при організації процесу управління, використовує як наукові доробки у теорії управління, так і досвід своїх колег та попередників.

Якщо спиратись на наукові доробки, то процес управління можна охарактеризувати як процес впливу органів і кадрів на об'єкт за допомогою обраних методів для досягнення поставлених цілей. Організація процесу управління можна підрозділити на стадії: планування і прогнозування; організація, координація і мотивація; облік, аналіз і контроль.

У функціональному розрізі процес виглядає наступним чином:

– процес планування – забезпечує цілеспрямовану діяльність органу, дає можливість підкоряти оперативну поточну діяльність апарата вирішенню в першу чергу основних задач;

– процес оперативної діяльності – здійснення регламентації робочого дня всіх співробітників від керівників до виконавців.

– процес контролю – є завершальною стадією процесу. Виділяють попередній, поточний та наступний види контролю. При організації та впровадження системи контролю необхідно насамперед знати зміст роботи контрольованого об'єкта, бути проінформованим про об'єкт що перевіряється.

Мета (ціль) – це віднесений до майбутнього бажаний стан об'єкта управління і його окремих параметрів. Вона визначає напрямок і характер поведіння об'єкта управління, що здійснюється для досягнення чи збереження цього бажаного стану. Мета (ціль) у своїй основі об'єктивна. Вона відбиває об'єктивні закономірності розвитку суспільства, вимоги законів економічного, соціального, природно-історичного і технічного прогресу, відбиваючись у намірах людей, напрямку і формах їхньої діяльності.

При визначеності цілей необхідно дотримуватись наступного принципу: кожний більш високий рівень управління має право брати участь у формулюванні цілей кожної організації, що входить у його систему.

Класифікація цілей управління:

- за змістом;
- за часовим обрієм;
- за рівнем управління й обсягом.

Фактор часу є одним з найважливіших для визначення режиму діяльності.

Усяку роботу можна підрозділити на дрібні етапи, виконання яких дозволить зробити висновок про повне завершення роботи.

Цією обставиною обумовлена часова класифікація цілей:

- довгострокові чи стратегічні, розраховані на тривалий час;
- середньострокові чи тактичні;
- короткострокові чи оперативні, розраховані на короткий період.

Важливим аспектом визначення мети в часовому розрізі є її формулювання. Вона буває: «траєкторна» та «крапкова».

Під траєкторним формулюванням розуміється словесне, описове вираження цілей.

Більш конкретними можна назвати цілі, що мають крапкове формулювання, при якому цілі задаються як чіткі, кількісно визначені нормативи. Цільовий норматив – це показник, найменування якого виражає зміст потреби, а цифрова частина – значення бажаного оптимального рівня її вдоволення.

Таким чином, «крапкове» формулювання цілей є конкретизацією якісно сформульованих цілей і більш характерне для середньострокових і короткострокових цілей.

Під методом мається на увазі спосіб здійснення керуючого впливу, чи спосіб реалізації цілей.

Методи управлінського впливу поділяються на дві групи:

- основні
- комплексні.

Основних чітко виділяється змістовна частина відповідно до використовуваних змістових цілей (економічні, соціальні, науково-технічні, тощо). Комплексні являють собою комбінацію основних методів.

Відносно нові підходи та методи досягнення цілей можна об'єднати в дві групи:

а) 1 група дослідницькі методи – загальною ознакою є орієнтація на ту чи іншу модель, більш-менш формальну. До них відносять: екстраполяційний;

оптимізаційний; адаптаційний.

б) 2 група – евристичні методи – передбачається обов'язкова участь експертів. Можливість цих методів спирається на аналітичні здібності індивідуума, на його досвід, знання. До них відносяться:

1. Метод «Дельфі», що ґрунтується на послідовному анкетуванні колективів експертів.

2. Метод операційної гри. За визначеним сценарієм експерти імітують діяльність реальних осіб.

3. Метод підгруп. Група експертів поділяється на підгрупи, кожна з яких вирішує свої задачі, після чого представники доповідають про рішення.

4. Метод кібернетичних сесій. Формується група кілька груп фахівців-експертів, що розглядають різні сторони існуючої проблеми.

5. Метод «Дерева цілей» – графічне зображення зв'язку між цілями і засобами їхнього досягнення, побудований за принципом дедуктивної логіки [5, 6].

1.4.1 Структура та кадри управління

Кожен колектив для виконання певної роботи, об'єднується та має власну ієрархічну структуру. Як правило, по-перше формується керівна, управлінська ланка, яка і визначає стратегію і тактику поведінки колективу. Відповідно, що між елементами структури управління формуються вертикальні і горизонтальні зв'язки, що забезпечують власне процес управління.

Структура – це цілісна ієрархічна сукупність самостійних елементів, що реалізують функції, є наділеними необхідною компетенцією, та знаходяться у визначених формально встановлених і неформальних зв'язках для забезпечення досягнення цілей.

Зв'язки які об'єднують елементи структури виділяють:

– вертикальні (управління-підпорядкування), в свою чергу поділяються на лінійні, які передбачають підпорядкування по всьому колу питань, і

функціональні – підпорядкування відбувається в межах реалізації визначеною функції;

– горизонтальні (кооперація-координація), характеризуються числом працівників, з якими встановлено контакт в колективі. У відповідності до ієрархічної будови структури, по положенню в структурі елементи підрозділяються на вищестоящі, нижчестоящі і рівноправні.

До кадрів відносять працівників, професійна діяльність яких повністю або частково пов'язана з виконанням функцій управління виробництвом. Існує велика кількість класифікацій кадрів управління, об'єднати їх можна за наступними принципами, за:

- посадовим принципом;
- рівнем/ ступенем в ієрархії;
- фаховою освітою;
- галузями суспільного виробництва;
- участю у процесі прийняття і реалізації рішень.

Класифікація, за принципом участю в процесі прийняття і реалізації рішень, поділяє всі кадри на три групи: керівники, фахівці і допоміжний персонал. Розглянемо кожен з них:

Керівники – особи, які безпосередньо приймають рішення. Керівники, в залежності від міри відповідальності поділяються на лінійних, які відповідають за реалізацію усіх функцій з керування конкретним виробництвом, організацією і функціональних, які підпорядковані лінійному керівнику, та відповідають за реалізацію конкретних, визначених функцій, тощо. У відповідності до ланки, вони поділяються на керівників низової, середньої та вищої ланки.

Фахівці – це працівники, які безпосередньо беруть участь у виробці варіантів рішення, підготовки і реалізації конкретних рішень. Створення нової інформації є основним результатом їх праці.

Допоміжний персонал, обсяг роботи полягає у технічній обробці інформації, т.то її упорядкування, облік, збереження, розмноження, видачу,

пересилання тощо.

Кожній категорії працівників притаманний визначений набір вимог, обумовлений їх обов'язками. Вимоги до кадрів управління об'єднують у чотири групи:

- моральні;
- соціально-психологічні;
- професійні;
- організаційні.

Менеджер – це член організації, який здійснює управлінську діяльність і вирішує управлінські завдання. Вони є ключовими людьми в організації. Проте не всі менеджери грають однакову роль в організації, займають однакову позицію в організації, вирішують завдання і виконують функції, теж не ідентичні. Це пов'язано з тим що в організації існує ієрархія, виконуються різні функції і існують різні види управлінської діяльності.

Функції менеджерів:

- забезпечення виконання організацією її основного призначення;
- проектування і встановлення взаємодії між окремими операціями і діями, що виконуються в організації;
- розробка стратегії поведінки організації в оточенні, що змінюється;
- забезпечення служіння організації інтересам тих осіб і установ, які контролюють організацію;
- є інформаційною ланкою зв'язку організації з оточенням;
- формальна відповідальність за результати діяльності організації;
- офіційне представлення організації в різного роду заходах.

Три ключові ролі менеджерів:

1. Роль по ухваленню рішень.
2. Інформаційна роль.
3. Виступає як керівник.

Виділення органу управління, окреслення меж його компетенції, розробка Положення про орган управління, штатного розкладу, посадових інструкцій,

тощо є обов'язковим елементом функціонування будь-якої організації.

Орган – це організаційно відокремлена ланка в системі, сукупність підрозділів якого складає апарат.

Компетенція органа – це точно визначене коло питань необхідних для здійснення діяльності, в залежності від призначення органа. Виділяють компетенцію:

- індивідуальну – призначена для одного конкретного органу;
- типову – призначену для необмеженої кількості органів, однорідних за характером діяльності;
- змішану – частина норм призначена одному визначеному органу, інша – багатьом.

Для успішної реалізації компетенції апарат кожного органа розділений на структурні підрозділи. Розподіл обов'язків, функцій і кадрів за структурним підрозділом відбувається на основі штатного розкладу, який закріплено в Положенні про орган управління, у положеннях про його підрозділи, у посадових інструкціях.

У положенні чітко розмежовані задачі, функції, права, службові зв'язки і відповідальність кожного підрозділу, всього апарату і його окремих підрозділів.

У посадових інструкціях передбачаються наступні розділи: задачі і функції працівників, обов'язки, права, організація роботи, взаємодія з іншими підрозділами і відповідальність.

Знаряддя і засоби праці, призначені для виконання інформаційних перетворень в процесі управління це техніка. Техніка управлінської діяльності підрозділяється на групи:

- матеріальні носії інформації – папір, магнітна стрічка, дискета;
- засоби переносу інформації на носії;
- засоби оснащення процесу інформаційних перетворень – устаткування, приміщення, кондиціонери та ін.

Головним продуктом праці апарату управління – це інформація, яку перетворюють у форму документа. Даний курс не ставить за мету навчити

складати документи, мета цього курсу показати їх особливість і роль в процесі управління. Поняття управлінська інформація – це сукупність даних про стан об'єкта і суб'єкта. Обсяг і зміст інформації, що переробляється в процесі управління залежить від основних характеристик системи: цілей, функцій і методів.

Інформація, яка використовується в процесі класифікується за різними ознаками:

- за змістовою ознакою;
- за джерелом виникнення;
- за тимчасовою інформацією;
- за формою представлення;
- за способом фіксації.

Розглянемо такі види документів.

Постанова – первинний акт, прийнятий вищим органом, для визначення важливих, принципових рішень. Має тривалий термін дії і стосуються широкого кола організацій.

Положення – правовий акт, встановлює правила діяльності організацій, структурних підрозділів.

Рішення – документ, який видається спільно декількома неоднорідними органами.

Розпорядження – правовий акт обмеженого терміну дії по вирішенню оперативних питань.

Наказ – основний вид розпорядницького документа, видається як з ініціативи керівника так у зв'язку з директивою вищої організації.

Розпорядження – документ що регламентує виконання окремих дій підлеглими працівниками.

Протокол – документ, спрямований на фіксацію складу та кількості учасників, хід обговорення і прийняті рішення.

Акт – документ колегіального характеру, в якому підтверджується визначений факт чи подія.

Лист – використовується для обміну інформацією між установами і організаціями на всіх рівнях.

Довідка – опис, підтвердження або констатація яких-небудь фактів.

Зведення – різновид довідки у формі таблиці або графіка.

Огляд – коротке повідомлення про роботу в тій чи іншій області.

План – документ, в якому наведений перелік робіт, їх обсяг, послідовність, термін виконання, джерела фінансування тощо.

Звіт – документ, інформація про виконання чого-небудь.

Це не повний перелік видів документів, у практиці їх використовується набагато більше [5–8].

1.5 Передумови та складові механізму реалізації державної екологічної політики

Державна екологічна політика – це складова політики держави, що відображає сукупність її цілей і завдань у сфері екології, які формуються політичною системою держави відповідно до її соціального призначення і реалізуються нею за допомогою певних механізмів.

Державну екологічну політику можна також визначити як діяльність органів державної влади, орієнтовану на формування та розвиток екологічного виробництва/споживання та екологічної культури життєдіяльності людини. З огляду на це, екологічна політика піддається впливу таких факторів, як: темпи розвитку виробництва, економічна та соціальна стабільності, рівень екологічної культури населення, забезпечення фахівцями, масштаби природокористування. Таким чином, можна окреслити основні напрями державної екологічної політики

Регіональна екологічна політика держави є органічною складовою національної екологічної політики. Від вирішення регіональних екологічних проблем певною мірою залежить соціально-економічна стабільність в Україні.

Для реалізації регіональної екологічної політики використовуються такі механізми: законодавчо-правовий, управлінський, економічний, громадсько-просвітницький. При загальній спрямованості державної стратегії переходу на засади сталого розвитку особливої актуальності набуває управління охороною довкілля, раціональним використанням природних ресурсів та безпекою життєдіяльності людини. Його значущість зростає в умовах децентралізації управління та підвищення ролі соціально-економічного розвитку регіонів. У зв'язку з цим в умовах трансформації економічної системи виникає потреба у розробці нової державної екополітики на різних рівнях управління.

Зміст регіональної екологічної політики розглядається в двох аспектах. Перший – це екологічна політика держави по відношенню до регіонів (державна регіональна екологічна політика), другий – екологічна політика, яка здійснюється регіонами. Перша реалізується центральними органами державної влади, друга – місцевими органами влади і самоврядування. В цьому плані значну роль відіграє розмежування повноважень між різними гілками влади у сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища.

Державна регіональна екологічна політика базується на таких принципах:

- конституційність та законність – реалізація політики здійснюється відповідно до Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України на засадах чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

- забезпечення унітарності України та цілісності її території, включаючи єдність економічного простору на всій території держави, її грошово-кредитної, податкової, митної, бюджетної систем;

- поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;

- максимальне наближення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів;

- диференційованість надання державної підтримки регіонам відповідно

до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством;

- стимулювання тісного співробітництва між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у розробленні та реалізації заходів щодо регіонального розвитку.

Основними критеріями для розмежування повноважень держаних і місцевих органів в галузі охорони навколишнього середовища можна назвати:

- джерела фінансування заходів по охороні навколишнього природного середовища;

- статус природних ресурсів (загальнодержавного або місцевого значення);

- масштаби впливу на навколишнє природне середовище (транснаціональний, міжрегіональний, регіональний, місцевий рівень, якому підлягає територія).

Необхідно виділити і місцевий (базовий) рівень екологічної політики у складі регіональної політики та здійснити необхідні інституційні перетворення з метою формування нового правового і економічного регулювання взаємодії державних органів різних рівнів і природокористувачів. При цьому діяльність законодавчих і виконавчих органів влади повинна бути сконцентрована на вирішенні наступних проблем:

- ефективне використання природно-ресурсного потенціалу країни;

- перехід до сталого розвитку України з врахуванням екологічних і природно-рекреаційних умов конкретних територій;

- підтримка мінімально необхідного рівня екологічної безпеки на різних рівнях;

- активна участь різних верств населення і соціальних груп у реалізації державної екологічної політики, в тому числі на регіональному рівні.

Організаційні принципи охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів України до функцій регіонального рівня відносять вирішення наступних питань:

- регулювання використання природних ресурсів місцевого значення;

- визначення нормативів забруднення навколишнього природного середовища (встановлення ГДВ, ГДС та розміщення відходів);

- впровадження економічного механізму природокористування; проведення моніторингу та обліку об'єктів природокористування і забруднення довкілля;

- проведення державної екологічної експертизи;

- здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;

- розроблення програм впровадження природоохоронних заходів, визначення та реалізація інвестиційної політики;

- інформування населення та заінтересованих установ і організацій з екологічних питань.

До функцій місцевого рівня управління належить вирішення наступних питань:

- проведення локального та об'єктного моніторингу;

- здійснення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;

- організація розробки місцевих екологічних програм та проєктів.

Пріоритетними шляхами вирішення цих завдань є вдосконалення державного регулювання у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, відповідних правових, організаційних, економічних та інших механізмів, а також підвищення ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за вирішення покладених на них повноважень та завдань.

Розробка стратегії управління розвитком регіону базується на ключових напрямках екологобезпечної політики і потребує істотної адаптації існуючих у нашій країні норм і вимог до загальноєвропейських стандартів [5–8].

1.6 Стратегії формування екологічної політики держави, як складові механізму реалізації державної екологічної політики

Основну роль в реалізації екологічної політики здійснює держава, яка, однак, не є єдиним суб'єктом екологічної політики. Поряд з державою реалізацію екологічної політики забезпечують політичні партії, наукові організації, неурядові громадські організації та інші суб'єкти, що робить її об'єктом не лише державного, але й публічного управління.

Глобальні та європейські принципи екологічної політики ґрунтуються на екосистемному підході і полягають у наступному:

- розроблення і реалізація стратегій із залученням цільових індикаторів збереження екосистем з метою подолання сучасних тенденцій щодо їхньої деградації;

- забезпечення сталого збалансованого землекористування з використанням екологічно раціонального територіального планування та управління земельними ресурсами;

- створення комплексної інфраструктури охорони, оздоровлення і відтворення навколишнього природного середовища та його екосистем (водокористування, землекористування, санітарно-гігієнічна структура, системи поводження з відходами тощо);

- розвиток чистого виробництва, стимулювання екологічного підприємництва, доступність екологічної інформації;

- розроблення регіональних стратегій, покликаних стимулювати зміну нераціональних регіональних структур споживання, з урахуванням місцевих культурних традицій.

В ЄС у процесі децентралізації влади національні уряди багатьох країн передали широке коло повноважень з охорони навколишнього природного середовища органам місцевого самоврядування. Серед численних підходів до гармонізації відносин по лінії «центр-регіони» завжди виділявся той, що був втілений у послідовній регіональній (структурній) політиці Європейського Союзу, яку характеризували конкретні механізми реалізації, наявність регульованої ієрархічної структури територіального устрою, багаторівнева

система контролю за результатами реалізації програм та ініціатив, а отже, і за ефективністю використання коштів.

Регіональна екологічна політика – це система цілей і дій, що реалізуються органами державної влади і місцевого самоврядування, спрямованих на збереження довкілля та забезпечення екологічнобезпечних умов життєдіяльності населення за допомогою методів, що враховують специфіку територій.

Зміст регіональної екологічної політики розглядається в двох аспектах. Перший – це екологічна політика держави по відношенню до регіонів (державна регіональна екологічна політика), другий – екологічна політика, яка здійснюється регіонами. Перша реалізується центральними органами державної влади, друга – місцевими органами влади і самоврядування. В цьому плані особливого значення набуває розмежування повноважень між різними гілками влади у сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища.

Компонентну структуру регіональної екологічної політики становить єдність і взаємодія п'яти структурних блоків: науково-інформаційне забезпечення, нормативно-правові акти, виробничо-технічний потенціал, організаційно-економічний механізм, екологічна культура населення.

Державна екологічна політика на регіональному рівні, як систематизована діяльність держави щодо визначення стратегії екологічно-безпечного розвитку країни та взаємовідносин з іншими суб'єктами регіональної політики з метою створення умов сталого розвитку регіонів, у практичному сенсі має два зрізи. Перший – це екологічна політика держави по відношенню до регіонів, яку реалізують центральні органи виконавчої влади та їх територіальні підрозділи; другий – екологічна політика самих регіонів, що здійснюється регіональними органами публічної влади. Оскільки будь-яка політика покликана обслуговувати певні інтереси, доцільним, за сучасних умов розвитку міжсекторної взаємодії в екологічній сфері, є визнання регіональної екологічної політики як комплексу взаємопов'язаних заходів, що забезпечують реалізацію державних пріоритетів на регіональному рівні і, одночасно,

створюють умови для реалізації місцевих екологічних інтересів силами регіонів.

На підставі біотичних принципів гармонізації життєдіяльності і збалансованого розвитку науковці визначають головні напрями державного екологічного управління:

- екологічне оздоровлення деградованих природних об'єктів, ландшафтів і стабілізація екологічного стану держави;
- відновлення природного потенціалу, заощадливе природокористування;
- формування національної екологічної мережі;
- охорона навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки, зменшення антропогенного тиску і забруднення відходами;
- екологізація загальних функцій управління державою;
- екологізація соціально-економічного розвитку, впровадження принципів збалансованого розвитку;
- розвиток національного екологічного партнерства.

На сьогодні найрозвиненішими є напрями охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки. Вони мають свою досить розвинену природоохоронну законодавчу базу і є самостійними галузями екологічного управління. Розвиненим напрямом також є управління природокористуванням, однак йому ще бракує належної заощадливості й раціональності.

У державній системі екологічного управління всі перелічені напрями є цільовими і здійснюються на підставі закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» і Земельного, Водного та інших кодексів України, які забезпечують правову регламентацію переважно охоронних функцій, функцій державного дозволу і контролю, не поширюючись на процеси гармонізації життєдіяльності суспільства в природному середовищі, на процес збалансованого розвитку всіх його складових [5–8].

2 СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Система державного екологічного управління – складова національної системи екологічного управління, що функціонує згідно з чинним законодавством України та має за мету здійснення державної екологічної політики і гармонізацію суспільно–природних відносин на державному рівні.

Згідно чинного законодавства – управління в галузі екології – це урегульовані правовими нормами суспільні відносини, в яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоуправління, громадських об'єднань, спрямована на забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки юридичними і фізичними особами, дотримання екологічного законодавства, попередження екологічних правопорушень та захист екологічних прав громадян.

У відповідності до [9] ціль державного управління деталізується. Передбачається реалізація екологічного законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Об'єктом державного управління є суспільство в цілому, адміністративно-територіальні утворення, процеси, відносини в різних галузях, сферах діяльності, організації, колективи, окрема людина, на яких спрямована направляюча, організуюча та контролююча діяльність відповідних суб'єктів управління.

Суб'єкт державного управління – це орган влади, установа, підрозділ апарату управління чи посадова особа, які виробляють і ухвалюють державно-управлінські рішення щодо здійснення керуючого впливу на підпорядковані об'єкти управління або регулювання певних процесів та відносин у різних

сферах суспільної життєдіяльності. При цьому суб'єктом місцевого самоврядування виступає носій владних повноважень щодо самостійного розв'язання місцевих проблем, які становлять предмет відання органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Основними напрямками державного екологічного управління є:

- екологічне оздоровлення деградованих природних об'єктів;
- ландшафтів і стабілізація екологічного стану держави;
- відновлення природного потенціалу, заощадливе природокористування;
- формування національної екологічної мережі;
- охорона навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки, зменшення антропогенного тиску і забруднення відходами;
- екологізація загальних функцій управління державою;
- екологізація соціально–економічного розвитку, впровадження принципів збалансованого розвитку;
- розвиток національного екологічного партнерства.

Під функціями державного управління у сфері екології розуміють визначені екологічним законодавством види діяльності органів та інших суб'єктів права, спрямованих на організацію раціонального використання і відновлення природних ресурсів, а також охорони навколишнього середовища.

Зміст управління складається з функцій, які формуються завданнями управління. Під функціями розуміється постійний напрям діяльності того або іншого органу, яке визначається його компетенцією. В даний час можна виділити наступні функції екологічного управління:

- створення ефективної системи органів управління у сфері взаємодії суспільства і природи;
- координація діяльності по управлінню природокористуванням і охороною навколишнього середовища;
- розпорядження (управління) природними ресурсами;

- планування використання і охорони природних ресурсів і поліпшення стану навколишнього середовища;
- екологічне нормування;
- екологічне ліцензування;
- екологічна сертифікація;
- екологічний аудит;
- спостереження за станом навколишнього середовища;
- облік стану і використання окремих природних об'єктів і навколишнього середовища в цілому, а також шкідливих дій;
- екологічне виховання і освіта;
- контроль за використанням і охороною об'єктів природи;
- дозвіл в адміністративному порядку суперечок про право природокористування і охорони навколишнього середовища.

Проте, при здавалося б ясною, на перший погляд, системі функцій існує ряд проблем, властивих екологічному управлінню.

Першою, і найбільш крупною проблемою є складна система органів тих, що здійснюють екологічне управління. В даний час діє велика кількість державних органів у функції яких входить вирішення певних екологічних питань. Положення, що склалося, не можна уникнути через те, що в ході своєї діяльності, особливо в процесі матеріального виробництва, людина активно використовує природні об'єкти, постійно впливаючи на їх якісний склад, змінюючи їх. Широкий круг вирішуваних органами екологічного управління в цих випадках питань, необхідність підходу як диференційно (по природних об'єктах), так і комплексно до справи охорони навколишнього природного середовища обумовлює їх розгалуженість і різноманітність. Але, навіть зважаючи на всі ці чинники, існують можливості для вдосконалення цієї ситуації.

В першу чергу це чітке встановлення ієрархії і завдань органів екологічного управління, приведення штатної структури органів відповідно до вирішуваних ними завдань.

Максимально можливе виключення дублювання органами управління своїх функцій, а у разі неможливості – забезпечення координації діяльності органів з метою запобігання виконанню ними аналогічних контрольних функцій.

Зменшення чисельності керівного апарату центральних органів, зведення виконуваних ними функцій до координації, планування, прогнозування, нормативного і методологічного забезпечення.

Підвищення ролі виробничого екологічного управління, що приведе до того, що основним об'єктом екологічної уваги стане саме підприємство, організація, як основна одиниця виникнення екологічних проблем.

Крім того, при формуванні органів екологічного управління необхідне дотримання принципу розділення господарсько-експлуатаційних і контрольних функцій який виявляється в тому, що органи, наділені контрольними функціями управління використанням і охороною природних ресурсів не можуть виконувати функцій по господарському використанню відповідних ресурсів. Цей принцип повинен бути застосований до всіх спеціально уповноважених державних органів в області природокористування і охорони навколишнього середовища оскільки за допомогою даного принципу забезпечується об'єктивність екологічного контролю і нагляду і ефективність дії права навколишнього середовища в цілому.

В Україні в червні 1991 року на базі Державного комітету охорони природи України, який виконував природоохоронні функції в республіці ще з 1960-х років, створено Міністерство охорони навколишнього природного середовища, на яке у відповідності до [9] покладено обов'язок здійснення комплексного управління та державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища.

2.1 Місія та стратегія Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України утворено 27 травня 2020 року. Міністерство формує та реалізує державну політику у сфері [22]:

- охорони навколишнього природного середовища,
- екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, радіаційної, біологічної і генетичної безпеки,
- у сфері рибного господарства та рибної промисловості,
- охорони, використання та відтворення водних біоресурсів,
- регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства,
- лісового та мисливського господарств.

Разом з тим, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері:

- розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;
- геологічного вивчення та раціонального використання надр;
- управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також здійснення державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення;
- здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;
- здійснення державного геологічного контролю, а також у сфері збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу

на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї, Паризької угоди.

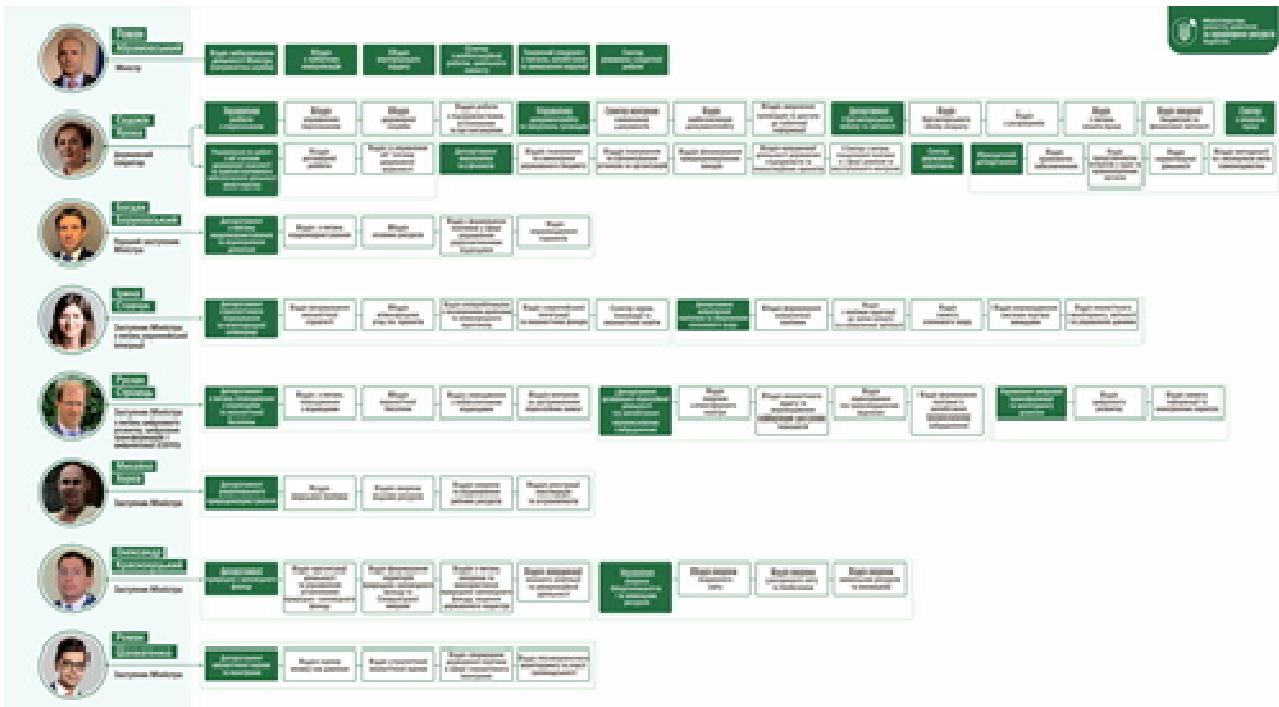

Рисунок 2.1 – Структура Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України [22]

Пріоритети роботи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України [22]:

- запобігання та контроль промислового забруднення;
- управління відходами;
- зміна клімату;
- лісове господарство;
- біорізноманіття та охорона земельних ресурсів;
- природоохоронні території;
- прісноводні ресурси та морські території;
- рибне господарство;
- надра;
- ядерна безпека та зона відчуження;

- моніторинг довкілля;
- цифрова трансформація;
- публічна адміністративна реформа.

2.2 Види адміністративного впливу на природокористувача

Адміністративні методи управління охоплюють ліцензування природокористування, оцінку впливу на навколишнє середовище, екологічну експертизу, екологічний аудит і сертифікацію.

Екологічні ліцензії – це цінні папери, що дають право на викиди конкретного забрудника на конкретний проміжок часу й у конкретних обсягах. Ціна ліцензії залежить від добового часу, сезону, обстановки в регіоні.

Торгівля квотами на забруднення – найгнучкіший з усіх відомих методів економічного регулювання якості природного середовища.

Додатком до екологічної ліцензії є страхування екологічної невизначеності.

Останнім часом в Україні розпочато формування системи економічного регулювання природоохоронної діяльності в таких напрямках, як:

- впровадження платежів за використання природних ресурсів та забруднення природних ресурсів;
- створення екологічних фондів, банків;
- торгівля екологічними ліцензіями, квотами тощо.

Оцінка впливу на довкілля [10], скорочено ОВД – це процедура, що передбачає: підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля; проведення громадського обговорення; аналіз уповноваженим органом інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінки транскордонного впливу, іншої інформації; надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на

довкілля, що враховує результати аналізу; врахування висновку з оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності.

Оцінка впливу на довкілля здійснюється за [10] з дотриманням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, з урахуванням стану довкілля в місці, де планується провадити плановану діяльність, екологічних ризиків і прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу (прямого та опосередкованого) на довкілля, у тому числі з урахуванням впливу наявних об'єктів, планованої діяльності та об'єктів, щодо яких отримано рішення про провадження планованої діяльності або розглядається питання про прийняття таких рішень.

Суб'єктами оцінки впливу на довкілля є суб'єкти господарювання, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, які є замовниками планованої діяльності прирівнюються до суб'єктів господарювання, уповноважений центральний орган, уповноважені територіальні органи, інші органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, громадськість, держава походження та зачеплена держава.

Сфера застосування оцінки впливу на довкілля. Здійснення оцінки впливу на довкілля є обов'язковим у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності. Така планована діяльність підлягає оцінці впливу на довкілля до прийняття рішення про провадження планованої діяльності.

Оцінці впливу на довкілля не підлягає планована діяльність, спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, наслідків антитерористичної операції на території проведення антитерористичної операції на період її проведення, відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Екологічний аудит [11] – це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності

визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

Об'єктами екологічного аудиту є: підприємства, установи та організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти; системи екологічного управління; інші об'єкти, передбачені законом.

Екологічний аудит може проводитися щодо підприємств, установ та організацій, їх філій та представництв чи об'єднань, окремих виробництв, інших господарських об'єктів у цілому або щодо окремих видів їх діяльності.

Суб'єктами екологічного аудиту є: замовники; виконавці екологічного аудиту.

У разі проведення обов'язкового екологічного аудиту, замовником якого є заінтересовані органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єктами екологічного аудиту також є керівники чи власники об'єктів екологічного аудиту.

Замовниками екологічного аудиту можуть бути заінтересовані центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші юридичні, а також фізичні особи.

Виконавцем екологічного аудиту може бути юридична чи фізична особа (екологічний аудитор), кваліфікована для здійснення екологічного аудиту.

Процедура екологічного аудиту на території України регламентується за [11].

Екологічна сертифікація за [12] необхідна, перш за все, виробникам, які впровадили технології більш чистого виробництва, застосовуючи інновації, спрямовані на поліпшення характеристик товарів чи послуг відносно їх впливів на стан довкілля і здоров'я людини протягом життєвого циклу.

Екологічна сертифікація дозволяє: комплексно оцінити та підтвердити поліпшені екологічні характеристики; вийти на ринки в категорії

«екопродукція», не порушуючи конкурентного права; застосувати інноваційні підходи та кращу світову практику використання перевірених переваг продукції для збільшення продажів, зокрема в державному секторі економіки.

Застосовувати екологічне маркування почали у країнах Західної Європи та США в 60–70-ті роки минулого століття, що було зумовлене збільшуваним інтересом споживачів до питань безпеки продуктів різноманітних категорій, зростанням популярності здорового способу життя та розвитком різноманітних громадських ініціатив на захист довкілля.

У 1996 році ці розробки привели до встановлення двох стандартів: міжнародного стандарту ISO 14001 (під егідою Міжнародної організації по стандартизації) для організацій всіх типів у всьому світі і схеми екологічного менеджменту і аудиту (EMAS) для промисловості ЄС.

За п'ять років використання ISO 14001 і, у меншій мірі, EMAS стали популярними в ділових колах. Декілька тисяч компаній сертифікували свої системи управління навколишнім середовищем. Географічно найбільш активними виявилися країни північного заходу Європи. Країни – кандидати в ЄС прийняли на озброєння ISO 14001.

У декількох країнах, особливо, в Німеччині, Австрії, Данії і Швеції, популярна EMAS. У ділових колах даними інструментами користуються, в основному, багатонаціональні корпорації, в першу чергу, хімічного сектора. Слід пояснити, що сертифіковані системи мерів з довкілля (EMS) охорони зовсім не покращують екологічні показники автоматично.

Крім того, користуючись системою EMAS/ISO 14001, компанії мають вельми істотну свободу у виборі своїх власних пріоритетів. Можливі як управління по ланцюжку, так і «зелена» політика закупівель, але ні те, ні інше не є обов'язковим.

ISO – це всесвітня федерація національних органів зі стандартизації, яка об'єднує в своїх лавах 120 членів.

Головна функція системи ISO полягає у запровадженні міжнародних стандартів, вироблених на основі міжнародних угод.

Поява ISO 14000 – серії міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту на підприємствах і в компаніях – називають одну з найзначніших міжнародних природоохоронних ініціатив.

Система стандартів ISO 14000 орієнтована не на кількісні параметри (обсяг викидів, концентрації речовин) і не на технології (вимога використовувати або не використовувати певні технології, вимога використовувати «як найкращу доступну технологію»). Основним предметом ISO 14000 є система екологічного менеджменту.

Серед інших причин, по яких підприємству може знадобитися сертифікація або упровадження міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту, можна назвати такі, як:

- поліпшення іміджу фірми в області виконання природоохоронних вимог (зокрема природоохоронного законодавства);
- економія енергії і ресурсів, зокрема спрямованих на природоохоронні заходи, за рахунок ефективнішого управління ними;
- збільшення оцінної вартості основних фондів підприємства;
- бажання завоювати ринки «зелених» продуктів;
- поліпшення системи управління підприємством;
- інтерес в залученні висококваліфікованої робочої сили.

Система корпоративного екологічного управління та вимоги стандартів щодо системи екологічного управління.

У теперішній час господарчі суб'єкти і, в першу чергу, корпорації, мають велике значення для соціально-економічного розвитку країни, а також відіграють значну роль у сфері взаємодії суспільства і природного середовища.

Корпорація (лат. – об'єднання, співтовариство) розглядається як об'єднання підприємств і власників для ведення різного роду підприємницької діяльності з метою утримання прибутку. Сюди входять об'єднання, що надають послуги населенню, різні некомерційні організації, а також державні і регіональні структури.

У теперішній час термін «корпорація» хоча і використовується у

широкому контексті, але найчастіше він представляється синонімом акціонерного товариства. З точки зору обсягів негативного впливу на довкілля найбільш вагомими є корпорації у вигляді акціонерних товариств, що займаються промисловою діяльністю. Такі товариства – база промислового потенціалу країни. Основна їх кількість відноситься до великих промислових об'єднань (металургійні та машинобудівні комплекси тощо), на яких утворюються значні обсяги викидів, скидів забруднюючих речовин та відходів.

У юридичному аспекті корпорація представляється як сукупність осіб, об'єднаних для досягнення загальних цілей і здійснення спільної діяльності, що утворюють самостійний суб'єкт права (юридичну особу). При цьому юридичною особою може виступати організація, і саме цей термін найбільш частіше використовується у нормативно-правових документах природоохоронного призначення. Враховуючи зазначене, у даному розділі корпорація розглядається як організація, що здійснює негативний вплив на довкілля та намагається екологізувати напрямки своєї діяльності.

Вітчизняні та зарубіжні науковці поняття корпоративного управління (англ. corporate governance) трактують по-різному. У загальному значенні корпоративне управління – це внутрішні системи, структури та процедури, що використовуються для управління та контролю корпорації.

Корпоративне управління розглядається як система, за допомогою якої спрямовується та контролюється діяльність товариства. Така діяльність стосується правових, економічних, організаційних, соціальних, а також екологічних аспектів його роботи. Корпоративне управління характеризується взаємодією корпорацій, уряду та суспільства. Система корпоративного партнерства включає корпоративну філософію, корпоративну культуру, корпоративні цінності, корпоративний стиль управління. При цьому корпоративною цінністю повинно бути довкілля, яке у даному контексті не пов'язується з прибутком.

Корпоративне екологічне управління (КЕУ) – діяльність, що направлена на розширену екологізацію загальної системи корпоративного управління з

ціллю раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та здоров'я людини.

Система корпоративного екологічного управління – складова національної системи екологічного управління і загальної системи корпоративного управління, яка, згідно з чинним законодавством України і міжнародними стандартами, функціонує і ставить за мету здійснення корпоративної екологічної політики, а також гармонізацію суспільно–природних відносин на корпоративному рівні.

Складові системи корпоративного екологічного управління узгоджуються з державними і міжнародними концепціями та принципами охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів та включають:

- відповідальність, що передбачає пошук та ідентифікацію джерел екологічної шкоди, відповідальність за порушення екологічних регламентів і норм;
- раціональність – досягнення господарських цілей за мінімальних впливів на навколишнє середовище;
- превентивність, що заключається у постійному моніторингу та проведенні попереджувальних заходів щодо негативних впливів;
- мотивацію відносно ефективного природокористування;
- компенсацію за шкоду, що завдана природному та соціальному середовищу.

Корпоративне екологічне управління багато в чому пов'язується з корпоративним екологічним менеджментом. Але слід зазначити, що в цілому корпоративне управління знаходиться на вищому рівні керівництва корпорацією, ніж менеджмент. Останній може виступати як елемент КЕУ.

Корпоративний екологічний менеджмент являє собою систему управління охороною довкілля, раціональним використанням природних ресурсів, екологізацією виробництва, що здійснюються у корпорації шляхом встановлення екологічних цілей, розподілу обов'язків, відповідальності,

повноважень. Принципи екоменеджменту, які зазначені у Хартії підприємницької діяльності Міжнародної торгової палати, цілком відповідають КЕУ. Вони передбачають таке.

1. Корпоративний пріоритет – визнати управління охороною довкілля одним з найвищих корпоративних пріоритетів і ключовим визначальним фактором для сталого розвитку; сформулювати політику, прийняти програми і встановити методи проведення операцій екологічно прийнятним способом.

2. Інтегроване управління – повністю ввести згадані політику, програми та методи в підприємницьку справу в якості істотного елементу у всіх його функціях.

3. Процес вдосконалення – продовжувати удосконалювати політику, програми і підвищувати екологічну ефективність з урахуванням технічних розробок, наукових досягнень, вимог споживача і очікувань суспільства, вважаючи вихідною точкою правові норми.

4. Навчання персоналу – навчати, готувати і мотивувати персонал здійснювати свою діяльність з розумінням відповідальності за стан навколишнього середовища.

5. Попередня оцінка – оцінювати дії на навколишнє середовище до початку нової діяльності або реалізації нового проєкту, до виведення обладнання з експлуатації і до того, як покинути дане місце.

6. Продукція або послуги – розробляти і поставляти продукцію або послуги, які не роблять надмірного впливу на навколишнє середовище і є безпечними при їх використанні за призначенням і економічними з точки зору споживання енергії та природних ресурсів і які можуть бути повторно використані і безпечно утилізовані.

7. Консультація для споживачів – консультивати і, де це доцільно, навчати споживачів, дистриб'юторів і населення безпечного використання, транспортування, зберігання та утилізації продукції, що поставляється, і застосовувати аналогічні міркування при наданні послуг.

8. Обладнання та операції – розробляти, проєктувати і експлуатувати

обладнання і здійснювати діяльність, беручи до уваги ефективне використання енергії та матеріалів, стале використання поновлюваних ресурсів, мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище і виробництва відходів, а також безпечне і відповідальне видалення відходів, що не можуть бути використані.

9. Вивчення – проводити (забезпечувати) вивчення впливу на навколишнє середовище сировини, продукції, процесів, викидів і відходів, пов'язаних з підприємствами, а також способів мінімізації негативних впливів.

10. Попереджувальний підхід – модифікувати виробництво, маркетинг або використання продукції чи послуг, або ведення робіт згідно з науковими і технічними досягненнями, з тим, щоб запобігти серйозному або необоротному погіршенню якості навколишнього середовища.

11. Підрядники і постачальники – сприяти прийняттю цих принципів підрядниками з тим, щоб останні відповідали методам, прийнятим на підприємстві, а також заохочувати більш активне прийняття цих принципів постачальниками.

12. Готовність до аварійних ситуацій – розробити і підтримувати в робочому стані там, де існує значна небезпека, плани готовності до аварійних ситуацій спільно з аварійними службами, відповідними органами влади і місцевою громадою, визнаючи потенційні транскордонні впливи.

13. Передача технологій – робити внесок в передачу екологічно безпечних технологій і методів управління за допомогою промислового і державного секторів.

14. Внесок в загальний ефект – робити внесок в розвиток державної політики, а також в підприємництво, урядові та міжурядові програми і навчальні починання, які повинні розширити обізнаність про проблеми, пов'язані з навколишнім середовищем, і посилити її охорону.

15. Відкритість до діалогу – заохочувати відкритість і діалог із співробітниками та громадськістю, передбачаючи їх заклопотаність потенційною небезпекою і впливами операцій, продукції, відходів і послуг і реагуючи на цю заклопотаність.

16. Відповідність і звітність – визначати екологічну ефективність; регулярно проводити екологічні аудити і підтвердження відповідності вимогам фірми, вимогам законодавчих актів та справжнім принципам; періодично надавати необхідну інформацію раді керівництву, акціонерам, співробітникам, органам влади і громадськості.

Подолання екологічних загроз, зміни клімату і інших проблем навколишнього середовища та використання природних ресурсів потребують об'єднання зусиль усіх країн. Міжнародна організація по стандартизації ISO (International Organization for Standardization, ISO), у склад якої входять 165 країн, розробила серію міжнародних стандартів серії ISO 14000. Стандарти цієї серії не є технічними, а розглядають процес системи управління охороною навколишнього середовища. Вони можуть затверджуватись як обов'язкові на національному рівні або ж в межах окремих організацій. Такі стандарти дозволяють організаціям досягти системного і ефективного підвищення рівня охорони навколишнього середовища та здійснити обґрунтовані заходи щодо удосконалення природоохоронної діяльності [8].

Стандарти серії ISO 14000 розглядають і питання проведення екологічного аудиту, який необхідний для застосування у системі екологічного менеджменту. Більш розширено основи проведення екологічного аудиту та застосування його процедур представлені у таких міжнародних стандартах як EMAS (країни ЄС), BS 7750 (Великобританія), CSZA 750–94 (Канада).

В Україні введена в дію система стандартів серії ДСТУ ISO 14000, які направлені на створення ефективної і ідентифікованої системи екологічного управління і на які орієнтована більшість передових промислових організацій.

Крім того, ці стандарти розглядають основні питання екологічного управління.

З МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД В УПРАВЛІННІ НАВКОЛИШНІМ ПРИРОДНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Розширення Європейського Союзу у травні 2004 року принесло історичні зрушення для України у політичному, географічному та історичному вимірах. Воно також знайшло адекватне відображення у міжнародній співпраці у галузі охорони довкілля та сталого розвитку.

Ще у 1998 році було проголошено, що основним пріоритетом зовнішньої політики України у середньостроковій перспективі є отримання статусу асоційованого члена Європейського Союзу. Також передбачалося наближення економічного, соціального та екологічного законодавства України до стандартів, які вимагаються від країн, які подають заявки на членство у ЄС. Виразивши своє бажання щодо тіснішої Європейської інтеграції, України здійснила декілька кроків для розвитку адекватних політичних засад та наближення національного законодавства до Директив ЄС. У даний час усі законодавчі та стратегічні документи, які розробляються або доповнюються, повинні переглядатись Міністерством юстиції на предмет їх відповідності з положеннями та підходами Директив ЄС.

Загальні рамки міжнародної співпраці закладені в «Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» 1998 року. У цьому документі передбачено виконання близько 70 двосторонніх та багатосторонніх екологічних договорів, співпраця з основними органами та програмами ООН (такими як ЮНЕП, ЄЕК ООН, МАГАТЕ, ФАО, КСР та ГЕФ); двостороння співпраця із сусідніми країнами та країнами донорами, регіональна співпраця з охорони Чорного та Азовського морів, річок Дніпро та Дунай, та Карпатських гір; та участь у міжнародних програмах щодо мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Оголосивши свою орієнтацію в напрямку Європейської інтеграції, Україна очікувала отримати істотну фінансову та технічну підтримку з-за

кордону. Проте, за відсутності комплексної стратегії співпраці на державному рівні, не було значного зростання активності донорів у галузі охорони довкілля. Навпаки, декілька донорів, такі як АМР США, закрили свої екологічні програми в Україні, деякі інші скоротили кількість проєктів, які вони підтримують. Постійна реструктуризація Уряду також сприяє скороченню міжнародної співпраці у галузі охорони довкілля.

Аналіз численних політичних документів, у тому числі законів, стратегій та планів дій, показує, що двостороння та багатостороння природоохоронна співпраця України фокусується на наступних ділянках:

- охорона біорізноманіття;
- охорона транскордонних водотоків;
- охорона атмосферного повітря та охорона озонового шару;
- мінімізація наслідків зміни клімату;
- оцінка впливу на довкілля у транскордонному контексті;
- поводження з відходами;
- деградація земель.

Двостороння співпраця є особливо міцною з країнами, які межують з Україною: Угорщиною, Польщею, Республікою Молдова, Румунією, Словацькою Республікою. Основні ділянки для співпраці включають обмін інформацією; збереження біологічного та ландшафтного різноманіття; скорочення транскордонного забруднення повітря, земель та вод; та створення Пан-Європейської екологічної мережі. У співпраці з іншими країнами Чорноморського узбережжя проводяться спеціальні заходи з охорони Чорного моря. Співпраця з іншими країнами стимулюється через міжнародну технічну допомогу. Україна користується із співпраці з міжнародними організаціями та інституціями, такими як Світовий Банк, Європейський Союз, ОБСЄ та ПРООН, і з країнами донорами, такими як Канада, Данія, Швеція та Швейцарія.

Для розв'язання проблем у державних пріоритетних ділянках та отримання оптимальних результатів, Україна реалізовує такі дії як підписання та ратифікація багатосторонніх екологічних угод (БЕУ), укладання

двосторонніх та багатосторонніх угод з іншими країнами, та отримання технічної допомоги від міжнародних донорів. Україна є стороною 20 основних екологічних конвенцій та підписала ще дві. Вона приєдналася до дев'яти та підписала шість протоколів до екологічних конвенцій. Дотримання міжнародних угод та контроль за цим є недостатніми, в основному через відсутність фінансових ресурсів, які чітко передбачені для виконання їх положень. Протягом декількох років, зростала стурбованість щодо несплати Україною щорічних внесків до різних конвенцій. До кінця 2004 р. проблема ускладнювалася заборонаю використання фінансових ресурсів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища (ДФОНПС) для цих цілей. Проте, у 2005 році ця заборона була знята, Україна сплатила борг і на даний час не відстає від графіку сплати щорічних внесків.

Управління з питань європейської інтеграції та міжнародного співробітництва Мінприроди з штатом 12 чоловік є головним підрозділом, який відповідає за підтримку та розвиток зв'язків з міжнародними організаціями, секретаріатами БЕУ, стороною яких є Україна, та відповідних органів інших країн, а також визначення ключових питань до розв'язання з допомогою міжнародної технічної допомоги. На практиці, управління, які займаються певними темами, такими як біорізноманіття, поводження з відходами та зміна клімату, незалежно визначають та приймають рішення щодо кроків, які потрібно здійснити для виконання зобов'язань певної конвенції та як потрібно реалізовувати проекти міжнародної технічної допомоги. Незважаючи на загальну політику, яка передбачає, що вся інформація стосовно міжнародного співробітництва повинна акумулюватися в Управлінні з питань європейської інтеграції та міжнародного співробітництва, більшість даних розпорочені між різними управліннями згідно їх сфер компетенції. Це утруднює отримання комплексної картини міжнародної співпраці, включаючи міжнародну технічну допомогу у галузі охорони довкілля.

Реалії сьогодення визначають необхідність для визначення кожною країною стратегії екологічно збалансованого розвитку. При цьому кожна країна

повинна мати свій національний шлях сталого соціально-еколого-економічного збалансованого безпечного розвитку. І Україна як європейська держава проголосила свої наміри щодо вибору сталого розвитку як стратегічної мети XXI ст. [8].

За інформацією Міністерства закордонних справ України [13] наша держава бере активну участь у всіх напрямках діяльності ООН, найважливішими з яких є підтримання міжнародного миру та безпеки та зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах, розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру, забезпечення прав людини.

Україна надає особливого значення діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у ній як важливий чинник своєї зовнішньої політики. Починаючи з липня 1992 р. Україна виступає активним контрибутором військових підрозділів та персоналу до операцій ООН з підтримання миру (ОПМ). Станом на березень 2013 року 538 військовослужбовців ЗСУ та співробітників органів внутрішніх справ України беруть участь у 7-ми ОПМ ООН: у ДРК, на Кіпрі, у Косово, Кот д'Івуарі, Ліберії, Судані та Південному Судані. За цим показником Україна посідає 5-е місце серед країн Європи.

Співпраця з ООН в галузі роззброєння зосереджується на зміцненні міжнародних інструментів і режимів в сфері контролю над озброєннями, нерозповсюдження зброї масового знищення, дотриманні санкційних режимів Ради Безпеки ООН.

Виходячи з нагальної необхідності розробки світовою спільнотою ефективних заходів боротьби з тероризмом, Україна приєдналася до глобальної антитерористичної коаліції, підтвердила свою готовність докласти максимальних зусиль до спільної боротьби з міжнародним тероризмом, насамперед у рамках ООН.

Україна активно долучається до діяльності органів ООН у правозахисній сфері: двічі (2006–2008 та 2008–2011 рр.) входила до складу новоствореного

правозахисного органу – Ради ООН з прав людини та бере активну участь у роботі Ради як спостерігач. У травні 2008 р. та жовтні 2012 р. у межах Ради Україна успішно пройшла Універсальний періодичний огляд ситуації у галузі прав людини в країні, підсумки якого затверджені 14 березня 2013 р. під час 22-ї сесії Ради.

Наша держава є стороною основних міжнародних договорів у сфері захисту прав людини. Як сторона зазначених документів Україна на регулярній основі подає на розгляд відповідних конвенційних органів національні доповіді щодо виконання зобов'язань згідно з цими договорами. Рекомендації, які виносяться за результатами розгляду доповідей України, опрацьовуються відповідними національними установами з метою визначення заходів, спрямованих на їх виконання.

Україна є учасницею більшості універсальних міжнародних договорів, депозитарієм яких виступає Генеральний секретар ООН.

За час свого членства в ООН Україна тричі обиралася непостійним членом Ради Безпеки (1948–1949, 1984–1985, 2000–2001 рр.), шість разів – членом Економічної і Соціальної Ради (востаннє на період 2010–2012 рр.).

Кандидатуру України висунуто на обрання до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН на період 2016–2017 рр. (за час членства в ООН Україна тричі була обрана непостійним членом РБ ООН: 1948–1949, 1984–1985, 2000–2001 рр.), до складу Ради ООН з прав людини на період 2018–2020 рр. (Україна двічі була обрана членом РПЛ ООН 2006–2008, 2008–2011 рр.), до складу Економічної і Соціальної Ради ООН на період 2019–2021 рр. (вшосте Україна входила до складу ЕКОСОП у 2010–2012 рр.).

У 2013 році Україна є членом наступних керівних органів ООН та спеціалізованих установ системи ООН: Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) (2010–2014 рр.), Комісії із соціального розвитку (2012–2015 рр.), Комісії з наркотичних засобів (2012–2015 рр.), Комітету з внесків (2013–2015 рр.), Виконавчої ради Структури ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок «ООН-Жінки»

(2011–2013 рр.), Комітету з інформації (2013–2014 рр.), Ради Організації ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) (2010–2013 рр.), Адміністративної ради та Ради поштової експлуатації Всесвітнього поштового союзу (2013–2016 рр.), Програмного та бюджетного комітетів Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). Постійний представник України при ООН обраний Головою Шостого комітету (правові питання) 67-ї сесії ГА ООН (2012–2013 рр.), Україна Віце-головає в Асамблеї Міжнародної морської організації, представник нашої держави входить до складу Міжнародного трибуналу з морського права (2011–2021 рр.).

Представники України також входили до складу керівних органів Програми розвитку ООН та Фонду ООН у галузі народонаселення (Виконавчої ради ПРООН/ЮНФПА/ЮНОПС), Дитячого фонду ООН (Виконавчої ради ЮНІСЕФ), Всесвітньої туристичної організації (Виконавчої ради ЮНВТО), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (Виконавчої ради ЮНЕСКО), Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (Рада ФАО), Всесвітньої продовольчої програми ООН (Виконавча Рада ВПП).

Україна бере участь у діяльності Європейської економічної комісії ООН, спрямованій на зміцнення регіонального співробітництва у сфері енергетики, транспорту, екології, економічної інтеграції. ЄЕК ООН є для нашої країни одним із важливих джерел технічної допомоги у вищевказаних галузях. На періоди 2002–2003 та 2007–2008 рр. Постійний представник України у Женеві обирався заступником Голови ЄЕК ООН. Представники України працюють у складі Бюро комітетів ООН: екологічної політики (КЕП) та сталої енергетики (КСЕ).

Здійснюється ефективна взаємодія України зі спеціалізованими установами ООН з багатьох питань глобального порядку денного, включаючи боротьбу з бідністю, охорону навколишнього середовища, вдосконалення системи охорони здоров'я тощо. Важлива роль у здійсненні цієї взаємодії належить Офісу ООН в Україні (www.un.org.ua), який забезпечує реалізацію проектів Програми розвитку ООН в Україні (ПРООН), активно співпрацюючи з

Міністерством економічного розвитку і торгівлі, Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів, Міністерством молоді та спорту, іншими українськими відомствами. Крім ПРООН, Офіс координує діяльність в Україні Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), МАГАТЕ, МОП, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ), Об'єднаної програми ООН з питань ВІЛ/СНІД (ЮНЕЙДС), Управління ООН з наркотиків і злочинності, ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ.

Розвивається активна співпраця України з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ). Регіональне представництво УВКБ в Молдові та Україні у партнерстві з Державною міграційною службою України фінансує та реалізує в нашій країні низку проєктів в міграційній сфері. Україна виступає за неухильне дотримання міжнародних зобов'язань та забезпечення ефективної реалізації національного законодавства у сфері захисту прав біженців. В Україні здійснюється послідовна робота зі зміцнення законодавчої бази, вдосконалення системи державного управління міграційними процесами відповідно до міжнародних стандартів. Зміни, внесені до законодавства України протягом останніх років заклали належні умови для створення системи притулку в Україні відповідно до міжнародних стандартів.

Україна також не залишається осторонь гуманітарних катастроф, що відбуваються у різних куточках світу у зв'язку зі збройними конфліктами. 26 вересня 2012 року Президент України прийняв рішення про надання гуманітарної допомоги сирійським біженцям. На виконання рішення Президента України, виділені кошти у розмірі 1 000 000 грн перераховані до Сирійського регіонального плану реагування, який реалізується УВКБ разом з міжнародними партнерами у країнах регіону Близького Сходу.

Значна увага приділялася розвитку співпраці з Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН). У травні 2012 року за сприяння УНЗ ООН в Україні відбулася Міжнародна конференція «Українське суспільство і наркотики: вибудова нового стратегічного підходу», в якій взяли участь Заступник Генсекретаря ООН, Виконавчого директора УНЗ ООН, а також

провідні міжнародні експерти. У 2012 році Україна пройшла через перший цикл механізму огляду виконання Конвенції ООН проти корупції, результати якого мають бути офіційно представлені у 2013 році.

На окрему увагу заслуговує ґрунтовна робота, що здійснюється українською стороною на різних напрямках співробітництва з МАГАТЕ. Одним із актуальних завдань цього співробітництва є налагодження взаємодії у «трикутнику» Україна – ЄС – МАГАТЕ в рамках інтеграції енергетичних просторів. Важливою для української сторони подією буде головування представника України на Другій сесії Підготовчого комітету Оглядової конференції 2010 року держав-сторін Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, яка відбудеться під егідою МАГАТЕ.

Прикладом успішної участі України в діяльності міжнародних організацій також може слугувати різнобічна взаємодія з ЮНЕСКО, спрямована на розширення міжнародного співробітництва наукових, освітніх, культурних інституцій.

Завдяки послідовній та виваженій позиції України в ООН та інших міжнародних організаціях, наша країна отримує значну технічну допомогу з боку спеціалізованих установ ООН, її фондів та програм.

Пріоритетне місце в сучасному міжнародному співробітництві займає проблематика сталого розвитку та охорони навколишнього середовища, протидії глобальній зміні клімату. Головну роль на даному напрямку відіграє ООН як найважливіше джерело міжнародного природоохоронного права. Україна є стороною понад 40 глобальних та регіональних природоохоронних конвенцій та угод, активним учасником переговорного процесу щодо підготовки нової міжнародної угоди, яка прийде на зміну Кіотському протоколу до Рамкової конвенції про зміну клімату. Досить динамічно розвивається співробітництво української сторони з Форумом ООН з лісів та Комісією сталого розвитку ООН (крім екологічних питань, в рамках Комісії Україна залучається до обговорення питань сільськогосподарського та промислового розвитку, продовольчої та енергетичної безпеки). З Програмою

ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) Україна співпрацює в рамках тристоронньої ініціативи з довкілля та безпеки ЮНЕП, ПРООН та Організації безпеки та співробітництва в Європі – ОБСЄ.

Українська сторона виступила ініціатором розробки Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатської конвенції) та головувала у Карпатській конвенції в період з грудня 2006 до червня 2008 р. Розглядається питання про розміщення Секретаріату Конвенції на території нашої країни. На даний час представники України входять до складу Комісії по захисту Чорного моря від забруднення, створеної відповідно до Бухарестської конвенції, та консультативних груп цієї Комісії, Бюро Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Комітету з дотримання Картахенського протоколу з біобезпеки до Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Наглядового комітету спільного впровадження Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, Бюро Угоди про збереження китоподібних та Постійних комітетів ще двох регіональних природоохоронних Угод. Значний обсяг роботи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України та інших українських відомств є пов'язаним з участю в Конференції сторін Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (Орхуської конвенції).

Делегації України беруть регулярну участь у зустрічах сторін Монреальського протоколу з речовин, що руйнують озоновий шар. За багаторічні досягнення у справі збереження озонового шару Уряд України та Національна озонова служба нагороджені почесним сертифікатом Монреальського протоколу.

На сучасному етапі міжнародного співробітництва все більше уваги приділяється сільському господарству, в тому числі, в контексті вирішення продовольчих, соціальних та екологічних проблем. Працюючи у складі п'яти комітетів та трьох комісій ФАО, українська сторона безпосередньо залучається до прийняття рішень у цій важливій сфері. Суттєвою перевагою співробітництва з ФАО є отримання Україною технічної допомоги для

розвитку пріоритетних галузей АПК.

У 2008 р. Україна підтримала заходи ООН з надання гуманітарної допомоги найбільш враженим продовольчою кризою країнам, а у 2009 р. – увійшла до числа донорів Всесвітньої продовольчої програми – найбільшої із організацій, що забезпечують надання такої допомоги. Першою країною-реципієнтом української продовольчої допомоги в рамках ВПП була Ефіопія.

Українська сторона активно залучається до роботи Європейської та середземноморської організації захисту рослин, Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин, Комісії зі збереження морських живих ресурсів Антарктики. Триває членство України у Міжнародній раді по зерну та в категорії спостерігачів – у Міжнародному бюро виноградарства та виноробства.

Слід відзначити високу активність української сторони в міжнародному співробітництві в галузі охорони здоров'я, особливо в рамках ВООЗ. Україна залучалася до розробки низки договірних та стратегічних документів ВООЗ, у тому числі Рамкової Конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну, резолюцій Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я. Взаємодія з Міжнародною федерацією товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця чимало сприяє готовності української сторони до оперативних дій в умовах епідемій «пташиного» грипу.

Працюючи в робочих органах міжнародних організацій, українські фахівці беруть безпосередню участь у розробці рішень Внутрішньоєвропейської організації податкових адміністрацій, Гаазької конференції з міжнародного приватного права, Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки.

Працюючи в робочих органах міжнародних організацій, українські фахівці беруть безпосередню участь у розробці рішень Внутрішньоєвропейської організації податкових адміністрацій, Гаазької конференції з міжнародного приватного права, Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки.

Високу активність українська сторона виявляє в Дунайській комісії, створеній відповідно до Конвенції про режим судноплавства по Дунаю

(Представник України обіймає посаду Секретаря Комісії), Організації з заборони хімічної зброї (Україну втретє обрано до складу Виконавчої ради ОЗХЗ на період з травня 2009 до травня 2011 р.), Європейській конференції цивільної авіації, Міжнародній організації комісій з цінних паперів, Міжнародному бюро виставок, Міжнародній раді архівів.

Успішно розвивається співробітництво української сторони з Міжнародною організацією з міграції, провідна роль в якому належить Міністерству внутрішніх справ. Також МВС активно працює з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом.

Національне космічне агентство України залучається до обговорення актуальних проблем застосування космічної техніки і технологій в рамках Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях, працює у складі Комітету супутникового спостереження за Землею та трьох інших структур. Активно підтримує та розвиває багатосторонні міжнародні зв'язки Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (в першу чергу, з Міжнародною організацією стандартизації). Зазначена діяльність має важливе значення в контексті виконання зобов'язань України в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) та позитивно впливає на конкурентоспроможність українських товарів.

З набуттям нашої країною членства у СОТ в травні 2008 р. розпочався новий етап багатостороннього співробітництва України. Наразі українська сторона працює на засіданнях Генеральної ради СОТ, бере участь у дво- та багатосторонніх процесах в рамках Доха-раунду, опрацьовує питання щодо приєднання України до існуючих в рамках Організації угруповань держав-членів, які об'єднані за регіональною ознакою або «за інтересами». Членство в СОТ відкрило для України можливість ведення переговорів по угодах про вільну торгівлю з ЄС та Європейською асоціацією вільної торгівлі, посилило позицію нашої країни в імплементації чинних двосторонніх угод про вільну торгівлю. Актуальним завданням залишається подальше реформування зовнішньоторговельного режиму України з метою приведення його у

відповідність до норм та принципів СОТ.

В контексті глобальної економічної та фінансової кризи та її негативного впливу на становище української економіки зростає важливість міжнародного фінансового співробітництва України, особливо з групою Світового банку. Співпраця з Міжнародним банком реконструкції та розвитку здійснюється відповідно до Стратегії партнерства з Україною на період 2008–2011 рр., яка має на меті забезпечення в Україні сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності економіки, реформування державних фінансів та державного управління, поліпшення державних послуг у сфері охорони здоров'я та освіти. Вагоме значення для державного сектора української економіки мають капіталовкладення Європейського банку реконструкції та розвитку, спрямовані на реалізацію проєктів в енергетиці, транспорті та зв'язку, сфері муніципальної інфраструктури.

Здійснюючи загальну координацію роботи українських відомств, пов'язаної з членством нашої країни у міжнародних структурах, МЗС водночас виступає головним відповідальним відомством України у відношенні двадцяти з них (у тому числі ООН та її головних органів). В числі таких структур слід особливо виділити регіональні організації та інтеграційні угруповання – Раду Європи, ОБСЄ, Організацію за демократію та розвиток – ГУАМ, Організацію Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Центральноєвропейську ініціативу (ЦЄІ). Широка тематика діяльності цих організацій та різноманітність завдань, пов'язаних з участю в них української сторони, потребує залучення до роботи багатьох інших відомств.

Так, взаємодія в рамках ОЧЕС пов'язана із просуванням інтересів української сторони в сфері транспорту і комунікацій, фінансовому та науковому співробітництві, в енергетиці та охороні довкілля, туристичній сфері. З лютого 2007 до квітня 2008 р. Україна успішно головувала в цій організації.

ГУАМ сьогодні є динамічною та ефективною організацією, яка має значний потенціал співробітництва у транспортній, енергетичній, гуманітарній

і безпековій сферах. Членство України в ГУАМ сприяє зміцненню міжнародного авторитету України та посиленню її ролі як регіонального лідера.

ЦЄІ є регіональним угрупованням країн Центральної та Східної Європи, діяльність якого спрямована на розвиток співробітництва в політичній, соціально-економічній, науковій та культурній сферах та сприяння на цій основі зміцненню стабільності і безпеки в регіоні. Пріоритетними для України напрямами є участь у проєктній діяльності Ініціативи у сфері енергетики, промислового розвитку, науки і технологій, транспорту, транскордонного співробітництва.

Членство України у Раді Європи є важливим чинником інтеграції країни у єдиний європейський правовий простір шляхом приведення національного законодавства у відповідність до норм організації. Основні напрями співробітництва України та РЄ, зокрема, забезпечення прав людини та соціальної єдності, реформування судової системи, боротьбу із корупцією покладено в основу Плану дій РЄ для України на 2008–2011 рр. Відповідно до Статуту РЄ, Україна представлена у всіх головних органах РЄ; у 2010–2011 рр. відбулося головування України в Комітеті Міністрів РЄ.

Діяльність України в ОБСЄ забезпечує рівноправну участь нашої держави в обговоренні і вирішенні актуальних проблем міжнародної безпеки і співпраці в регіоні Організації. Серед головних напрямків співпраці України з ОБСЄ – зміцнення превентивної ролі ОБСЄ та активізація її участі у врегулюванні «заморожених» конфліктів. Українська сторона послідовно залучається до вирішення актуальних питань реформування та подальшої інституціональної розбудови ОБСЄ. У 2013 році Україна головує у цій організації.

Згідно з рішенням XIII щорічної сесії Конференції держав-учасниць Конвенції про заборону хімічної зброї (КХЗ), що проходила 2–5 грудня 2008 р. в м. Гаага (Нідерланди), Україну втретє було обрано членом Виконавчої ради Організації по забороні хімічної зброї (ОЗХЗ).

До складу цього директивного органу ОЗХЗ входить 41 країна з

188 держав-членів Організації, які обираються Конференцією держав-учасниць Конвенції про заборону хімічної зброї (КХЗ) терміном на два роки.

Україна як сторона Конвенції і держава-учасниця ОЗХЗ з листопада 1998 року бере активну участь у роботі відповідних органів цієї міжнародної організації, виходячи з необхідності зміцнення глобальних режимів нерозповсюдження зброї масового знищення, розвитку і активізації міжнародного співробітництва на напрямі хімічного роззброєння, захисту національних інтересів у сфері розвитку хімічної науки та промисловості.

У період з травня 2009 до травня 2011 рр. України була членом Виконавчої ради ОЗХЗ, що передбачало участь української делегації в її поточних сесіях, які регулярно скликаються для розгляду актуальних питань хімічного роззброєння і діяльності в рамках Організації, розробки і ухвалення відповідних директивних рішень тощо.

Під час сесій Виконради розглянуто широкий спектр питань, пов'язаних з аналізом виконання Конвенції її державами-учасницями, в першу чергу, у контексті ліквідації задекларованої низкою країн хімічної зброї та колишніх об'єктів з її виробництва; оцінкою впливу науково-технічного розвитку на дію Конвенції та стан її імплементації на національних рівнях; перспективами подальшої універсалізації цього багатостороннього договору та розвитком міжнародного співробітництва у рамках ОЗХЗ, з метою протидії проявам «хімічного» тероризму, тощо.

Українська сторона докладает зусиль для реалізації таких пріоритетних для нашої країни напрямів співробітництва з ОЗХЗ як:

- співробітництво в рамках Статті XI Конвенції, яка заохочує держави-учасниці КХЗ до розвитку взаємовигідного обміну науково-технічною інформацією, і дає підґрунтя для реалізації спільних наукових і прикладних проєктів (в галузі сільського господарства, фармацевтики, медицини тощо);
- вплив на вирішення питань з ліквідації хімічної зброї, які можуть зачіпати інтереси України;
- сприяння інспекційній діяльності ОЗХЗ, пов'язаної з проведенням

перевірок об'єктів хімічної промисловості держав-учасниць Конвенції;

– подальший розвиток співпраці за Статтею X КХЗ, згідно з якою кожна з держав-учасниць КХЗ зобов'язується надавати допомогу та захист від хімічної зброї будь-якій іншій країні-стороні КХЗ.

Крім того, Україна під час свого членства у Виконравді ОЗХЗ протягом 2009–2011 рр. акцентувала увагу на необхідності активізації міжнародного співробітництва у сфері зміцнення безпеки об'єктів хімічної промисловості та ліквідації або утилізації запасів відпрацьованих або надлишкових запасів токсичних хімікатів.

3.1 Напрями та перспективи міжнародної екологічної діяльності України

За [14] сучасна еколого-економічна ситуація в Україні вказує на необхідність переходу до стійкого екологічно збалансованого типу економічного розвитку. Екологізація повинна охопити усі сфери суспільної діяльності: промисловість, сільське господарство, науку, соціальну та правову сфери.

Перехід до принципово нової соціо-еколого-економічної моделі розвитку суспільства означає ясне розуміння екологічних проблем і переконаність в особистій відповідальності кожного за стан і майбутнє біосфери та людства і потребує вжиття невідкладних заходів щодо формування екологічної свідомості та культури. Саме ці питання в багатьох країнах є предметом уваги політичних еліт, а державними органами з регулювання безпеки у різних сферах визнана дієвим інструментом вирішення екологічних проблем. Тому пріоритетними завданнями на найближчу перспективу є:

1. Прийняття Концепції сталого розвитку в Україні та розробка Національного плану дій щодо її реалізації, спрямованих на втілення в реальну практику господарювання й суспільного життя принципів сталого соціально-економічного розвитку, з метою:

– забезпечення динамічного соціально-економічного зростання;

– збереження якості навколишнього середовища і раціональне використання природно-ресурсного потенціалу;

– задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь через побудову високоефективної соціально спрямованої економічної системи, здатної забезпечити ефективне використання трудових ресурсів, стимулювання науково-технічного прогресу, раціональне використання та відтворення природних ресурсів.

Ці документи мають генерувати стратегії економічного розвитку, підвищення добробуту населення та запобігання екологічної деградації, визначити національні пріоритети та завдання забезпечення сталого розвитку.

2. Розробка концепції формування екологічної культури населення, яка визначить цілі, завдання, принципи та напрями формування гуманістичного відношення громадян до оточуючого природного середовища;

3. Забезпечення виконання програми впровадження концепції «Екологічної освіти» (2001 р.), зокрема, введення екологічної освіти в систему вищої та середньої освіти в якості базового компоненту з відповідною розробкою всього необхідного методичного забезпечення;

4. Прискорення розробки Концепції державної програми забезпечення безперервної екологічної освіти та виховання.

Отже, в рамках усього господарського комплексу на макрорівні можна виділити наступні важливі напрямки економічних перетворень: структурна еколого-орієнтована перебудова, зміна інвестиційної політики з врахуванням екологічних пріоритетів, перехід до політики ресурсо- та енергозбереження, формування екологічної свідомості та культури суспільства. Усі ці механізми і реформи неминуче в тій чи іншій мірі позначаються на розвитку бізнесу, пов'язаного з екологічною діяльністю. Важливу роль в спрямуванні соціо-еколого-економічного розвитку суспільства повинні відігравати досконалі важелі економічного механізму. Перехід економіки на екологічні рейки повинен здійснюватися в умовах зміни законодавчого поля щодо сприяння екологізації економіки.

Вирішення проблеми екологізація економіки сприятиме розв'язанню внутрішніх проблем суспільства: формуватиме позитивний імідж держави, сприятиме забезпеченню збалансованого розвитку народногосподарського комплексу та служитиме гуманістичній цілі – створення сприятливого середовища життєдіяльності для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клир Д. Системология / Д. Клир. – М. : Радио и связь, 1973. – 262 с.
2. Калужский М. Л. Общая теория систем : учеб. пособие / М. Л. Калужский. – М. : Директ-Медиа, 2013. – 177 с.
3. Анохин П. К. Избранные труды : философские аспекты теории систем / П. К. Анохин. – М. : Наука, 1978. – 395 с.
4. Чернышов В. Н. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие / В. Н. Чернышов, А. В. Чернышов. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 96 с.
5. Максименко Н. В. Організація управління в екологічній діяльності : навч. посібник / Н. В. Максименко, В. В. Задніпровський. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2005. – 192 с.
6. Максименко Н. В. Організація управління в екологічній діяльності: підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Н. В. Максименко, В. В. Задніпровський, О. М. Клименко. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – 340 с.
7. Максименко Н. В. Організація управління в природоохоронній діяльності : навчально-методичний посібник для проведення контроль-колеквіумів, практичних та самостійних робіт студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Н. В. Максименко, Р. О. Квартенко, А. С. Александрова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 46 с.
8. Самойленко Н. М. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посібник / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків : НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с.
9. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991, – № 41 (08.10.91), ст. 546 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> – віддалений доступ

(інтернет), вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

10. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 01.12.2020 р. № 2059-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 29, ст. 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19> – *віддалений доступ (інтернет)*, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

11. Про екологічний аудит : Закон України від 24.06.2004 р. № 1862-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 45, ст. 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15#Text> – *віддалений доступ (інтернет)*, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

12. Берзіна С. В. Екологічна сертифікація та маркування. методичний довідник / С. В. Берзіна, Д. Ю. Капотя, Г. С. Бузан – Київ : вид-во Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. – 114 с.

13. Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/> – *віддалений доступ (інтернет)*, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

14. Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/napryamki-derzhavnoi-politiki-schodo-ekologizacii-nacionalnoi> – *віддалений доступ (інтернет)*, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

15. Teliura N. Development of the methodological approach to the selection of technologies for environmentally safe water drainage in populated areas. / N. Teliura // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 6(10) (96), – 2018. – P. 55–63.

16. Choosing the phytoremediation technologies for cleaning various types of wastewater. / Dmitrieva O., Khorenzhaja I., Vasylenko V., Osypenko S., Teliura N., Lomakina O., Melnik L., & Koldoba I // Eastern-European Journal of Enterprise

Technologies, 2(10) (104), – 2020. – P. 27–37.

17. Degradation of CdTe SC during operation: modeling and experiment. / O. Bolbas, N. Deyneko, S. Yeremenko, O. Kyrylova, O. Myrgorod, O. Soshinsky, N. Teliura, N. Tsapko, R. Shevchenko, Y. Yurchyk. // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 6(12) (102), – 2019. – P. 46–51.

18. Дмитрієва О. О. Екологічна безпека населених пунктів України розташованих на евтрофованих водних об'єктах / О. О. Дмитрієва, Н. О. Телюра, І. В. Хоренжя // Комунальне господарство міст. Серія : Технічні науки та архітектура. – 2017. – Вип. 139. – С. 120–125.

19. Дмитрієва О. О. Положення сталого розвитку та вимоги ЄС щодо екологічної безпеки систем водовідведення населених пунктів / О. О. Дмитрієва, Н. О. Телюра, І. В. Хоренжя // Комунальне господарство міст. Серія : Технічні науки та архітектура. – 2018. – Вип. 144. – С. 57–61.

20. Телюра Н. О. Впровадження методу вибору технологій екологічно безпечного водовідведення, як елемент сталого розвитку населених пунктів України / Н. О. Телюра, О. О. Дмитрієва // Комунальне господарство міст. Серія : Технічні науки та архітектура. 2019. – Т. 1. – № 147. – С. 89–93.

21. Телюра Н. О. Забезпечення екологічної безпеки евтрофованих водних об'єктів шляхом впровадження пріоритетних технологій водовідведення в населених пунктах України / Н. О. Телюра // Комунальне господарство міст. Серія : Технічні науки та архітектура. 2020. – Т. 1. – С. 94–99.

22. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/> – віддалений доступ (інтернет), вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

Навчальне видання

ТЕЛЮРА Наталія Олександрівна

**ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для здобувачів вищої освіти 4 курсу усіх форм навчання першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальності 183 – Технології захисту
навколишнього середовища)*

*Відповідальний за випуск Т. В. Дмитренко
За авторською редакцією
Комп'ютерне верстання О. Г. Ткаченко*

План 2021, поз. 58 Л

Підп. до друку 04.11.2021. Формат 60 × 84/16.
Електронне видання. Ум. друк арк. 4.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.